

**RUSÍNSKY JAZYK NA POMEDZÍ SLOVENSKO-
UKRAJINSKÝCH JAZYKOVÝCH KONTAKTOV**

У статті зацентровано увагу на працях лінгвістів, які впродовж останніх десятиліть досліджували словацько-українську мовну інтерференцію на перехресті двох мовних територій – східнослов'янської (сусідня мова – українська) та західнослов'янської (сусідні мови – словацька та польська). Йдеться про студії діалектологів зі Словаччини, насамперед праці, що виходили впродовж 80–90 рр. минулого століття – у той час, коли на історичних територіях розселення карпатських русинів (зокрема в регіоні північно-східної Словаччини) у нових політичних умовах демократизації відбувалося відродження русинської мови. Кодифікація літературно-писемного стандарту їх мови відбулася в 1995 році. Цей акт став доказом того, що в сучасному світі є можливості для розвитку чисельно малих слов'янських народів, які не мали в минулому і, ймовірно, не будуть мати в майбутньому своєї держави. Але попри це вони мають право на розвиток своєї мови, культури, літератури та вивчення своєї історії.

Ключові слова: діалектний ареал, лінгвістична інтерференція, словацька мова, українська мова, русинська мова.

Medzijazykovým kontaktom v rámci slovanských jazykov (ale aj vzájomným vplyvom mimo slovanského jazykového prostredia) sa venovali ako v minulosti, tak aj v posledných dvoch desaťročiach mnohí jazykovedci. Kým v minulosti boli výsledky týchto výskumov dôležité pre utriedenie a vyšpecifikovanie istých základných jazykových javov, charakteristických pre ten-ktorý jazyk či jazykovú rodinu a slúžili takpovediac na upevnenie statusu konkrétneho z jazykov, v posledných desaťročiach, ako to vidno aj z najnovších výskumov, pozornosť jazykovedcov sa sústreďuje na interferenčné vzťahy jazykových enkláv, ktoré vznikali migráciou obyvateľstva do cudzieho jazykového prostredia (tu sa skúma, do akej miery je poznačený materinský jazyk prisťahovalcov cudzími jazykovými vplyvmi, resp. či a do akej miery si prisťahovalci uchovávajú svoju identitu, ktorou stmelujúcim prvkom je práve materinský jazyk a kultúra), alebo vzájomnými vzťahmi susediacich jazykových areálov a ich vplyvu na používateľov spisovnej podoby susediacich jazykov. Jazykové interferencie boli skúmané na úrovni rôznych jazykových rovín v rámci spisovných jazykov, ale aj komparáciou dialektov, ktoré sú súčasťou dvoch rozličných jazykov. Z tohto pohľadu nie je nezanedbateľný

jazykový vplyv na rozhraní dvoch slovanských jazykových areálov – západného a východného, a teda vzájomné pôsobenie dvoch susediacich jazykov – ukrajinského a slovenského. Týmto interferenčným vzťahom sa venovalo ako v minulosti, tak aj dnes množstvo jazykovedcov – slavistov, no ako sme už spomenuli, kým v minulosti takýto výskum a hlavne jeho závery boli dôležité pre upevnenie statusu štátneho jazyka, to znamená, neuprednostňovanie na danom území jedného jazyka pred iným, resp. snahy o utvorenie nejakých spoločných variantov blízkych slovanských jazykov (známe sú neúspešné pokusy niektorých lingvistov o tzv. československý jazyk; alebo napríklad v období bývalého Sovietskeho zväzu bolo evidentné uprednostňovanie ruského jazyka pred jazykmi jednotlivých zväzových republík, vrátane Ukrajinskej SSR), v dnešnej dobe ide skôr o objavovanie a zachovávanie jazykov minorít, žijúcich na území rôznych štátov, ako veľkého kultúrneho dedičstva pre ďalšie generácie.

Keďže nastolenou témou je jazykové územie slovensko-ukrajinské, pokúsime sa urobiť stručný prehľad najnovších vedeckých poznatkov jednak z oblasti medzijazykových slovensko-ukrajinských kontaktov, jednak sa v krátkosti pokúsime predstaviť aj snahy niektorých jazykovedcov zachrániť jazyk minority Rusínov, ktorá žije práve na rozhraní dvoch jazykových areálov, a teda na styčnom území jazyka slovenského a jazyka ukrajinského.

Prv, než začneme s prezentáciou najnovších vedeckých poznatkov v slovensko-ukrajinských jazykových kontaktoch, na základe preštudovaných prác môžeme skonštatovať, že v oblasti jazykových rovín relatívne najstabilnejšie komponenty jazyka, ktoré sa len v malej miere prispôbujú vplyvom vonkajších faktorov, sa nachádzajú v rovine fonetickej, po nej nasledujú roviny morfológická a syntaktická. Najdynamickejším komponentom je rovina lexikálna, ktorá najreflexívnejšie reaguje na celospoločenské zmeny. Možno práve preto sme pri prehľade jazykovedných tém v porovnávacom slovensko-ukrajinskom aspekte našli najviac tém práve z oblasti lexiky, najmenej ich je v rovine fonetickej.

V oblasti fonetiky a fonológie je zaujímavý príspevok **Júlie Dudášovej-Kriššákovej**: *Fonologický systém spisovnej slovenčiny a spisovnej ukrajinčiny z typologického hľadiska* [13]. Autorka, nadväzujúc na svoje predchádzajúce štúdie (*Fonologický systém spisovnej poľštiny, bieloruštiny a ruštiny cez prizmu fonologického systému spisovnej slovenčiny*) [14, s. 395–402], pokúsila sa o konfrontačný opis fonologického systému dvoch príbuzných slovanských jazykov v širšom slovanskom kontexte, pričom vychádzala zo záverov popredných jazykovedcov:

R. Jakobsona, A. Isačenka, L. Nováka, E. Paulínyho, J. Sabola a ďalších. Spisovná ukrajinčina je zaradená ku krajnému konsonantickému typu, pre ktorý je charakteristická konsonantická mäkkosťná korelácia, to znamená, rozlišovanie mäkkých a tvrdých konsonantov vo väčšine artikulačných radov, naopak, spisovná slovenčina patrí k prechodnému typu, ktorý predstavuje tretí typ medzi krajným vokalickým (srbčina, chorváčtina, slovinčina) a krajným konsonantickým typom (ruština, ukrajinčina a bieloruština). Vokalický systém spisovnej slovenčiny pozostáva z 15 foném, z toho je 6 krátkych, 5 dlhých a 4 diftongy, ktoré majú funkciu dlhých nositeľov slabičnosti. Slabikotvornú funkciu plnia v slovenčine aj 4 sonanty *r, ř, l, ľ*.

Spisovná ukrajinčina patrí k monotonickým jazykom s dynamickým prízvukom, ktorého hlavnou zložkou je sila. Preto sa v ukrajinčine rozlišuje podsystem prízvučných a neprízvučných vokálov. Spisovná slovenčina má celkovo 42 foném, z toho 15 vokálov a 27 konsonantov, čo je vyrovnanejší pomer, ako v spisovnej ukrajinčine, ktorá je krajne konsonantickým typom – má 38 foném, z toho 6 vokálov a 32 konsonantov (podľa ukr. jazykovedkyne N. I. Toc'kej). Autorka rozoberá konsonantický systém z pohľadu znelostnej korelácie, znelostnej neutralizácie, zmiňuje sa o protiklade *v – f* v slovenčine a konštatuje, že v ukrajinčine tento protiklad nie je. Výnimkou sú len slová cudzieho a onomatopoického pôvodu, opisuje aj zložitý systém sykaviek v ukrajinčine oproti jednoduchšiemu (len dvojradovému) fonologickému systému sykaviek v slovenčine. Z konfrontačného opisu fonologických systémov spisovnej slovenčiny a spisovnej ukrajinčiny autorke vyplynulo, že keďže slovenčina leží na okraji západoslovanského jazykového makroareálu a v bezprostrednom kontakte s ukrajinčinou, viaceré javy sa vyskytujú paralelne v slovenčine, resp. v slovenských nárečiach, a v ukrajinčine, resp. v ukrajinských nárečiach.

Významným prínosom do oblasti jazykovedy sú bádania na základe rekonštrukcie cirkevnoslovanského jazyka. V tejto oblasti je na Slovensku známou osobnosťou **Mikuláš Štec** [16;17] a jeho výskumy, v ktorých vychádza z *karpatoruskej*, resp. podľa popredného ukrajinského bádateľa V. Nimčuka *podkarpatoukrajinskej*, redakcie (to znamená, odlišnej gramatiky, ako bola používaná v Rusku a na Ukrajine) cirkevnoslovanského jazyka. Svojím výskumom Mikuláš Štec zdôraznil nielen to, že cirkevnoslovanský jazyk sa vyvinul zo staroslovienského jazyka – spoločného prazákladu všetkých slovanských jazykov a bol stmelujúcim faktorom všetkých Slovanov, ale hlavne to, že už v období, z ktorého sa zachovalo len málo

písomných pamiatok (koniec 9. až 12. storočie) bol evidentný rozvoj národných jazykov Slovanov. Mikuláš Štec vo svojich dlhoročných bádaniach potvrdil česko-slovenskú, ruskú, ukrajinskú, ale aj **karpato-ruskú** redakciu cirkevnoslovanského jazyka. Vo svojom príspevku *Церковнослов'янська мова як складова частина духовної культури населення південно-східних Карпат* [16, s. 434–441] autor podčiarkuje, že cirkevnoslovanský jazyk plní funkciu literárneho jazyka najdlhšie u uhorských Rusínov (na dnešnom území západnej Ukrajiny a východného Slovenska). Vtedajšie odborné aj vedecké kruhy považovali tento jazyk za neoddeliteľnú súčasť svojej duchovnej kultúry. Na tomto mieste by sme chceli poznamenať, že práve Rusíni žijúci pod Karpatami boli najvernejšími uchovávateľmi tohto duchovného bohatstva svojich predkov a výrazne bojovali proti latinizácii nielen cirkevného, ale aj kultúrneho a vzdelávacieho systému. Autor upozorňuje na fakt, že cirkevnoslovanský jazyk sa používal (a niekde sa dodnes používa) aj v tých farnostiach, v ktorých sa obyvateľstvo hlási ku slovenskej národnosti (ide o farnosti gréckokatolícke a pravoslávne zachovávajúce tradície východného cirkevného obradu), a tiež na fakt, že toto obyvateľstvo v minulosti často označovalo svoje náboženstvo ako «*руську віру*». V týchto intenciách nabáda ako ukrajinských, tak aj slovenských kulturológov, dialektológov a historikov spoločným úsilím vyriešiť a osvetliť niektoré biele miesta histórie tohto regiónu, nevynímajúc vo svojich bádaniach ani aspekt konfesijný (využívajúc pritom cirkevnoslovanský jazyk).

Problematikou cirkevnoslovanského jazyka sa zaoberá aj **Peter Žeňuch** vo svojej práci *Cyrilské zápisy Professio fidei gréckokatolíckych kňazov Mukačevského biskupstva zo začiatku 18. storočia* [19, s. 142–153]. Aj tento autor upozorňuje na fakt, že v priestore východného Slovenska žila a dodnes žije značná časť veriacich byzantského obradu, ktorí v súkromnom styku používali a dodnes používajú niektoré z východoslovenských nárečí, v bohoslužobnej praxi cirkevnoslovanský jazyk. Podľa svojej konfesie sa označujú za *Rusnakov*, no etnicky sa hlásia k slovenskej majorite. Naproti tomu, Rusíni východného obradu sú na rozdiel od Slovákov kultúrne i jazykovo bližšie k Ukrajincom. Ich jazyk nestratil základné východoslovenské znaky, hoci dlhodobé kontakty so susednými slovenskými nárečiami sa zreteľne odrážajú aj v rusínskych nárečiach na východnom Slovensku.

Porovnávacím výskumom slovenských a ukrajinských dialektov sa venovala v minulosti (zdá sa, že tento trend pretrváva v istých

frekvenciách dodnes) značná časť dialektológov (**Ladislav Bartko, Júlia Dudášová-Kriššáková, Zuzana Hanudel'ová...**).

Problematiku na úrovni nárečí, ale aj spisovných jazykov v oblasti slovensko-rusínsko-ukrajinských jazykových vplyvov rozoberá aj autor **Ján Doruľa** v článku *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy na úrovni nárečí a spisovných jazykov* [4, s. 152–160]. Príspevok analyzuje na základe konfrontačného výskumu odlišné súbory jazykových znakov, ktoré sú typické pre rusínske nárečia východného Slovenska (konštatuje, že tieto si zachovali veľkú časť jazykových znakov, ktoré majú rovnaké výsledky vo všetkých východoslovanských jazykoch) a sú odlišné od západoslovanskej skupiny jazykov, do ktorej patria východoslovenské nárečia. Ďalej autor uvádza, že medzi opisom jazyka ako členitého celku, ktorého všetky zložky majú spoločný súbor navzájom prepojených podstatných znakov, a vznikom osobitného spisovného jazyka nie je priama väzba či závislosť. Spisovný jazyk plní aj významnú funkciu reprezentanta etnicity, pri ktorej vývine a konštituovaní zohrávajú rozhodujúcu úlohu mimojazykové činitele. Jednotný jazyk sa v moderných dejinách stredoeurópskych národov stáva identifikačným znakom, vytvára si ho príslušné spoločenstvo ako spoločný prostriedok na reprezentáciu svojej osobnosti, vlastnej identity. Autor takýmto spôsobom reaguje na vznik nového spisovného jazyka – **rusínskeho**, ktorý sa stal od roku 1995 reprezentantom národnostnej menšiny Rusínov, ale reaguje aj na fakt, že aj zemplínski gréckokatolícki veriaci, ktorí sa v 18. storočí odsťahovali do juhoslovanskej Báčky, sa identifikujú ako Rusíni a majú svoj spisovný jazyk. Jeho znaky však ukazujú, že to nie je ten istý jazyk, ako jazyk slovenských Rusínov, resp. patrí do západnej skupiny slovanských jazykov. No aj v prípade vojvodinských Rusínov plní tento jazyk významnú etnoidentifikačnú funkciu, tak ako ju plní aj rusínsky jazyk na Slovensku, bez ohľadu na ich odlišné jazykové znaky.

Prv, než spomenieme aj jazykovedcov – autorov a zástancov rusínskeho spisovného jazyka (ich príspevky sa objavili v nami študovaných vedeckých zborníkoch zameraných na slovensko-ukrajinské jazykové prostredie), ktorí sa pokúsili o obrodzenie Rusínov ako národnosti, žijúcej medzi dvoma jazykovými areálmi, a teda dvoma už jestvujúcimi jazykmi – slovenským a ukrajinským, urobíme ešte stručný prehľad ukrajinsko-slovenských jazykových kontaktov na úrovni spisovných jazykov. K tejto problematike sme našli niekoľko príspevkov, týkajúcich sa prevažne lexikálnej úrovne jazyka.

Analyzujúc lexikálnu rovinu treba brať do úvahy, že spisovná slovenčina, ako aj spisovná ukrajinčina má množstvo spoločných lexém, o ktorých nemožno povedať, že sú slovenské, alebo že ich spisovná slovenčina prebrala z ukrajinského jazyka, sú to lexémy, ktoré patria do tzv. všeslovanskej slovnej zásoby. Otázkam všeslovanskej zásoby a v týchto intenciách aj slovenskému a ukrajinskému jazyku sa venoval aj **Anton Habovštiak** vo svojej práci *Názvy niektorých pokrmov v slovenčine a slovanských jazykoch* [7, s. 98–103].

Autor vo svojej štúdií konštatuje, že podstatnú vrstvu názvov jedál a nápojov tvoria slová slovanského pôvodu. Aj keď z najstaršieho obdobia vývinu slovenského jazyka nemáme dostatok písomných pamiatok, pri výklade niektorých zvláštností sa opierame hlavne o materiál zo slovenských nárečí, ktorý je porovnávaný so stavom v iných slovanských (neslovanských) jazykoch. Ďalej autor uvádza okruhy jedál a nápojov, ktoré sa s menšími hláskoslovnými či slovotvornými zmenami vzťahujú aj na iné slovanské jazyky. Sú to názvy obilnín (bôb, dyňa, hrach, hríb, chren, kôpor, mak, ryža a iné. Aj väčšina obilnín a lesných plodov sa na slovanskom území používa v rovnakej podobe (raž, žito, ovos, čerešňa, hruška, malina, jahoda...). Všeslovanské sú aj slová **ovocie** (z pôvod. *ovotje*) a **šťava** (z pôvod. *ščava*), či iné druhy nápojov (voda, víno, pivo...), ako aj slová zo živočíšneho sveta (mäso, klobása, slanina...). Anton Habovštiak konštatuje, že tieto údaje o totožnosti jednotlivých lexém však nemožno zovšeobecňovať do dôsledkov, niektoré názvy majú v rozličných jazykoch (a aj v rozličných dialektoch v rámci jednotlivých jazykov – pozn. aut.) rôzne podoby, môže byť pritom výrazná ich hláskoslovná aj tvaroslovná členitosť. Ak uvedieme slovenský príklad slova **klobása**, v jednotlivých slovanských jazykoch sú známe tieto názvy: čes. *klobása*, poľ. *kelbasa*, hor. luž. *kołbasa* (*kelbasa*), dol. luž. *kjalbasa*, ukr. *kovbasa*, bielorus. *kaubasa*, rus. *kolbasa*, slovin. *klobása*, srb., chorv. *kobasica*, mac. *kolbas*, bulh. *kolbása* (pl. *kolbási*). Tento príklad z práce Antona Habovštiaka sme uviedli, aby bolo viditeľné, že v niektorých slovanských jazykoch sú tieto slová totožné (a takýchto slov je v rámci všeslovanskej slovnej zásoby dosť), napriek tomu každý z týchto jazykov funguje ako samostatný na danom území a uspokojuje komunikačné potreby danej skupiny používateľov. Okrem toho, existuje ešte ďalšia skupina slov, ktorá v jednom jazyku funguje ako spisovné slovo, v inom ako nárečové, resp. s posunutým významom. Ukazuje sa teda, že ak sa pokúšame nájsť vzťahy medzi geneticky príbuznými jazykmi, nestačí sa obmedziť iba na to, že tie isté slová sa vyskytujú v oboch konfrontovaných jazykoch. Na

skúmanie vzájomných vzťahov v slovníku geneticky príbuzných jazykov, ako to potvrdzujú komparatívne a typologické výskumy lexiky slovanských jazykov (Meľnyčuk, Kopečný, Habovštiak a ďalší), treba brať na zreteľ aspoň dva aspekty: sémantický a formálny (štruktúrny) [18]. Týmto by sme chceli reagovať na názory niektorých jazykovedcov na kodifikáciu rusínskeho spisovného jazyka (HANUDELOVÁ, Zuzana: *Kodifikovaný «rusínsky jazyk» na lingvistických mapách atlasov ukrajinských nárečí východného Slovenska Vasiľa Lattu a Zuzany Hanudelovej* [15, s. 443–453], že tento jazyk je len zmiešaninou slovenských a ukrajinských a nárečových slov, najmä slovenských nárečí východného Slovenska.

Porovnávacím slovensko-ukrajinským jazykovým vzťahom na úrovni spisovných jazykov sa venuje **Mária Čižmárová**. Lexikálne rozdielnosti v slovenskom a ukrajinskom jazyku rozoberá v príspevku s názvom: *Лексичні та семантичні особливості фразеологічних одиниць* [14, s. 351–357]. Autorka sa sústreďuje na porovnanie ukrajinských a slovenských frazeologizmov, pričom nachádza jednak spoločné črty pre obidva jazyky: používanie somatických frazeologizmov v obidvoch jazykoch (používanie somatických komponentov – *noha, ruka, oko, hlava, nos, ucho*), frazeologizmy s komponentmi na označenie rôznych prírodných javov a nebeských pomenovaní (*vietor, nebo, hrom, hádzať hromy, blesky, blýskať sa...*). V oboch jazykoch sú so značnou frekvenciou používané frazeologizmy, v ktorých vystupujú zástupcovia zvieracej a rastlinnej ríše (*medveď, komár, somár, líška, koza, hus, hrach, huby, kapusta...*), predmety používané v domácnosti (*rešeto, misky, košíky, lyžice...*). Čo sa týka čísloviek vo frazeologizmoch, každý z jazykov má svoje vlastné najviac frekventované číslovky, ktoré sa požívajú ako súčasť frazeologizmov. V ukrajinskom jazyku sú to číslovky **tri** a **sedem** (*три кроки, прийти на третій день по смерті, вивалити очі як три дутки*), menej produktívna je číslovka **pät'** (*аж в н'ятію нозі, н'яте колесо на возі...*).

V slovenskom jazyku je produktívnu hlavne číslovka **pät'**: *byť piatym kolesom na voze, dbá, ako pes o piatu nohu, pristane mu to ako psovi piata noha, kúpiť niečo za päť prstov (a šiestu dľaň), vziať svojich päť slivák, nevie ani do päť narátať*. V obidvoch jazykoch však tieto číslovky strácajú svoju deiktickú funkciu a označujú v daných frazeologizmoch abstraktné pomenovania «málo», «veľa». Autorka ďalej rozoberá frazeologizmy s komponentmi vlastných mien a konštatuje, že tieto si zachovávajú svoje národné špecifikum, ktoré je podmienené vlastným historickým a kultúrno-spoločenským vývojom nositeľov porovnávajúcich jazykov (z ukrajinských frazeologizmov je to napr.: «*як швед під Полта-*

вою», zo slovenských: «*rozdával od buka do buka ako Jánošík*»...). V závere príspevku autorka konštatuje, že značnej skupine slovenských aj ukrajinských frazeologizmov je vlastná mnohoznačnosť. Niektoré frazeologizmy sa v jednotlivých jazykoch stotožňujú podľa svojho významu v plnej miere, iné môžu mať prítomné aj rozličné významy. Mnoho frazeologizmov je možné spájať aj do synonymických radov.

V záujme objektívneho prístupu k vedeckým poznatkom nemôžeme vo svojom príspevku opomenúť výsledky vedeckých bádání tej skupiny jazykovedcov – slavistov, ktorá sa podujala rozšíriť rodinu slovanských jazykov o nový východoslovanský jazyk – jazyk rusínsky, nakoľko práve ten najmarkantnejšie odzrkadľuje vzájomné vplyvy dvoch susediacich jazykových areálov – východoslovanského a západoslovanského (v týchto intenciách je veľmi zaujímavá téma slovensko-rusínsko-ukrajinskej homonymie, ktorá by zaiste pomohla pri hľadaní odpovede na otázku, prečo Rusíni na Slovensku neprijali ukrajinský jazyk za svoj materinský). Tým viac, že sa nám dostala do rúk publikácia **Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť** [4], vedeckého redaktora a editora Jána Doruľa, ktorú sme už aj vyššie spomenuli.

Okrem kodifikačných príručiek (pravidiel rusínskeho pravopisu, ortografického slovníka, slovníka lingvistických termínov, ako aj publikácii z umeleckej literatúry, demonštrujúcich v praxi fungovanie nového spisovného jazyka), pozoruhodnými sú vedecké príspevky dvoch autorov, ktorí stáli pri zrode nového spisovného jazyka Rusínov na Slovensku. Prvým z nich je **Vasil' Jabur**, ktorý svoje dlhoročné skúsenosti v oblasti jazykovedy slovanských jazykov využil pri opise jazykových rovín (hlavne fonetickej a morfolologickej) novovzniknutého slovanského jazyka, opierajúc sa pritom o spoločné i odlišné znaky s najbližšími susediacimi jazykmi – jazykom slovenským a jazykom ukrajinským. V rozsiahlej štúdií – v spoluautorstve s **Annou Pliškovou** – *Літературний язык (Пряшівска Русь)* [9, s. 147–209] prezentuje vokálny a konsonantický systém rusínskeho spisovného jazyka, vychádzajúc z výsledkov výskumov mnohých lingvistov, ale predovšetkým z prác Vasil'a Lattu, ktorý ako prvý sústredil bohatý a rôznorodý inventár foném rusínskych dialektov na Slovensku do istých fonetických štruktúr s ich variantmi. Jednou z najvýraznejších osobitostí systému vokálov v rusínskom jazyku (na rozdiel od vokálneho systému ukrajinského spisovného jazyka) je fungovanie vokálu **-ы-**, ako samostatnej fonémy. Týmto špecifickým staroruským archaickým znakom sa odlišuje rusínsky vokálny fonologický systém aj od ruského spisovného jazyka, kde vokál

-ы- funguje ako variant fonémy -i-. Táto osobitosť odlišuje aj rusínske dialekty od východoslovenských dialektov, kde vokál -ы- tiež absentuje (okrem sotáckeho dialektu). Čo sa týka morfolologickej roviny, jedným z výrazných znakov rusínskej nominálnej formotvorby je univerzalizácia pádových flektívnych morfém, to znamená, že je tu evidentná tendencia k zjednodušovaniu deklinácií. Ako autor uvádza, tomu trendu napomáhajú do istej miery faktory takého typu, ako je dôsledná dispalatalizácia foném **ž**, **š**, ako aj dôsledná palatalizácia **dž'**, **č'**. Z ďalších faktorov je to nerozoznávanie rodu u niektorých substantív (*сирота, пняюга, каліка, біль, інваліда...*), ako aj vplyv susedných slovenských a poľských dialektov a spisovného slovenského jazyka. Z pronomínálnej morfológie autor upozornil na reflexívne zámeno *seba, sa (себе, ся)*, ktoré môže stáť pred slovesom, alebo aj v postpozícii, skrátené formy osobných zámen vo formách genitívu, datívu aj akuzatívu jednotného čísla, napr.: *ня, ты, ся, мі, ти, сі, му, го*, ktoré sú oveľa frekventovanejšie, ako ich dlhé pendanty: *мене тебе себе, мені, тобі, собі, ёму, ёго*. Privlastňovacie zámená mužského a stredného rodu majú v genitive, datíve a akuzatíve jednotného čísla paralelné dlhé aj krátke tvary: *мого – моёго, твому – твоёму, свому – своёму*, pričom v lokáli a inštrumentáli jednotného čísla sú formy: *моім, моіма*. V morfológii čísloviek Vasil' Jabur poukazuje na fakt, že rusínsky jazyk ako jediný z východoslovenských jazykov si v číslovke jeden – *еден* zachoval prvotný element *je-* (*јединь*) na začiatku slova: *еден, една, еденадцять, еденадцятьме...*), ako aj podoby rozčleňujúcich čísloviek *двоми, трёми, чотырёмі/чотырёме, пятёмі/пятьме, шестёмі/шестьме, семоми, восьмоми, девятёмі, десятёмі/десятьме* (ďalej 11, 20 a 30), ktoré sa viažu len s osobnými podstatnými menami mužského rodu: *двоми хлопи, трёми таздове, пятьме панове...* pozoruhodné je aj požívanie radových čísloviek typu: *півдруга, півтретья...*, ktoré sú nesklonné. Čo sa týka sloves, formy minulého času sa u nich tvoria dvojakým spôsobom (na rozdiel od ostatných východoslovenských jazykov): 1. syntetickými formami: len z l-ového participia, kde subjekt slovesného deja alebo stavu je vyjadrený osobným zámenom: *я (ты, він, она, оно) читав (читала, читало), мы (вы, они) читали*, 2. analytickými formami, ktoré sa skladajú z l-ového participia plnovýznamového slovesa a foriem indikatívu prézenta pomocného slovesa *буť* (*ем, есь, сьме*), ktoré môžu mať v ženskom rode skrátenú podobu (*-м, -сь*): *читав ем, читала-сь...* Analytické formy sú omnoho frekventovanejšie, používanie jednoduchých foriem je ojedinelé.

Z hľadiska komparácie s ukrajinským spisovným jazykom je pozoruhodné používanie foriem budúceho času v rusínskom jazyku, ktorý sa tvorí analytickým spôsobom spojením formy infinitívu nedokonavého vidu plnovýznamového slovesa a osobných foriem pomocného slovesa *byť* (*быти*): *буду робити, будеш спати, буде співати*. Rusínsky jazyk nepozná formu budúceho času ukrajinského typu: *я читатиму, він співатиме...*

Ďalší z autorov – jazykovedcov **Juraj Vaňko** [18] vo svojej monografii *Jazyk slovenských Rusínov* predstavuje spoločné, ale aj odlišné črty rusínskeho spisovného jazyka v komparácii so slovenským jazykom a ukrajinským jazykom. Svoju pozornosť sústreďuje hlavne na morfológiu, lexikológiu a syntax, pričom konštatuje, že najviac spoločných znakov s východnou skupinou slovanských jazykov (hlavne s ukrajinským jazykom) má rusínsky jazyk v rovine fonologickej, najviac osobitostí a zároveň aj spoločných javov má rusínsky jazyk s jazykom slovenským na úrovni syntaktickej roviny. Mnohé javy syntaktického systému rusínskeho jazyka sa na jednej strane líšia od analogických javov v ukrajinčine a na druhej strane sú typologicky príbuzné, alebo totožné so západoslovanskými, čiastočne s južnoslovanskými jazykmi. Ako príklad autor uvádza:

1. Vety s nulovým pronomiálnym subjektom: *Робив ем там цалый день.*

2. Pasívne vetné štruktúry s reflexívnymi tvarmi slovesa: *Страшні ся там стріляло Тота лука ся мі тяжко косила.*

3. Rozdiely medzi rusínskym a ukrajinským jazykom pri používaní pádov a predložiek pri vyjadrovaní predmetu vety, napr.: *Не відїв ем там ниякы жены. (Я там не бачив нияких жінок.)...*

4. Rozdielne konštrukcie s datívom, alebo posesívnym datívom v ukrajinskom a rusínskom jazyku, napr.: *Мама їм напекла колачів. (Мати напекла для них колачів.); Вкрали му коня. (У нього вкрали коня.)...*

5. Používanie odlišných predložiek v rusínskom a ukrajinskom jazyku v adverbiálnych konštrukciách, napr.: *Стою коло студні. (Я стою біля колодця.); Іду ку столу. (Я іду до стола.)...*

6. Konštrukcie so základnými číslovkami v spojení s počítanými substantívami sa zhodujú s analogickými konštrukciami v slovenčine a odlišujú sa od ukrajinských, napr.: *двадцятьдва столів* (RJ) – *двадцять два столи* (UJ).

7. V súvetných štruktúrach sa používajú tie isté spojky ako v slovenčine: *же, жебы, кебы, кідь.*

8. Výrazné rozdiely medzi rusínskym jazykom na východnom Slovensku a spisovnou ukrajinčinou sú najmä v oblasti syntaktickej sémantiky. Ide o rozdiely vo vyjadrení posesívnosti, negácie, niektorých modálnych významov, vyjadrovanie počtu, reflexívnosti, reciprocitu a pod. Väčšina konštrukcií so spomenutou sémantikou je identická so slovenčinou.

9. Slovosled oznamovacej vety v rusínskom jazyku je priamo ovplyvnený osobitou morfológickou štruktúrou rusínskych slovies, substantív a zámen.

V závere monografie autor konštatuje, že stručná analýza niektorých javov rusínskeho jazykového systému ukazuje, že jazyk východoslovenských Rusínov má veľa čŕt spoločných tak so spisovnou ukrajinčinou, ako aj so spisovnou slovenčinou (a niektorými nárečiami týchto jazykov), mnohé javy sú známe aj v ďalších slovanských jazykoch, najmä v poľštine, češtine, srbčine a chorvátčine. Počet špecifických rusínskych čŕt, t. j. takých javov, ktoré sa nevyskytujú v ostatných slovanských jazykoch, resp. sú na periférii ich jazykového systému, je malý, ale to vlastne platí aj pre mnohé ďalšie slovanské jazyky a ich nárečia. Fakt, že v jazykovej štruktúre rusínskeho jazyka sú také javy, ktoré sú charakteristické pre spisovnú ukrajinčinu a pre východoslovenské jazyky vcelku a na druhej strane javy, ktoré sú typické pre slovenský jazyk, resp. západnú skupinu slovanských jazykov reflektuje to, že rusínsky jazyk má špecifickú pozíciu medzi dvoma jazykovými areálmi – východným a západným. Táto špecifičnosť korešponduje s paralelnými javmi aj v iných sférach života Rusínov, ako je náboženstvo, kultúra, tradície, životný štýl a pod., ktoré takisto nesú znaky východoslovenskej i západoslovenskej kultúry.

Záverom by sme chceli skonštatovať, že okrem spomínaných jazykovedných príspevkov, ktoré sme uviedli ako vzorku dlhoročných bádateľských aktivít jednotlivých lingvistov z oblasti slovensko-ukrajinského jazykového prostredia, vznikli v posledných desaťročiach okrem tradičných aj hraničné vedecké disciplíny, ktorými je sociolingvistika a lingvokulturológia. Tieto sa zameriavajú práve na zložitost' jazykových vzťahov (hlavne na vplyv mimojazykových faktorov) na zmiešaných jazykových územiach, akým je aj nami mapovaný jazykový areál východného Slovenska a západnej Ukrajiny. Myslíme si, že práve tieto disciplíny majú čo povedať pri objasňovaní rozmanitých jazykových vzťahov, hlavne čo sa týka používateľov jazyka tohto mikroregiónu – Rusínov (podľa terminológie niektorých jazykovedcov – Rusínov-Ukrajincov). Sociolingvisti sa pokúšajú dávať odpovede na rôzne

nezodpovedané otázky z minulosti. Napríklad aj na otázku vnútornej potreby minority Rusínov na danom území prezentovať sa takým jazykom, ktorý považujú za svoj materinský, bez ohľadu na názor jazykovedcov a ich propozície. Tak vznikla v rámci jednej národnostnej menšiny, obývajúcej tento hraničný priestor skupina, ktorá prijala za svoj materinský jazyk ukrajinský, ďalšia skupina sa stotožnila s rusínskym materinským jazykom, existuje aj tretia skupina v rámci rusínskej minority, ktorá používa ako svoj materinský jazyk slovenský (hoci v sčítacích hárkoch si poniektorí z nich uvádzajú rusínsku národnosť), čo je prejavom istého splynutia s majoritným národom, s ktorým zdieľajú Rusíni spoločné územie. Či sa podarí zastaviť tento asimilačný trend Rusínov kodifikáciou rusínskeho jazyka, to ukážu až ďalšie desaťročia. Treba však poznamenať, že istá skupina jazykovedcov prijala tento fakt s porozumením, no sú aj takí, ktorí sa dodnes k rusínskemu spisovnému jazyku stavajú zdržanlivo, poniektorí skepticky, ba až odmietavo. V každom prípade kolektív jazykovedcov (dvoch z nich sme predstavili v závere nášho príspevku) – zástancov tézy, že Rusíni sú samostatnou národnostnou skupinou, ktorá má právo pestovať svoj materinský jazyk a svoju národnú kultúru – sa o to pokúsil v nádeji, že Rusíni zachránia svoju identitu aj v treťom tisícročí.

Literatúra

1. Babotová L. – Kredátusová J. (ed.) *Slovensko-ukrajinske vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry*. Prešov : FF PU, 2003.
2. Bartko L. - Ripka I. *Dialektologický zborník 1*. Bratislava : SPN, 1980.
3. Doruľa J. *Tri kapitoly zo života slov*. Bratislava : Veda, 1993.
4. Doruľa J. (ed.) *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2000.
5. Doruľa J. (ed.): *Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 1993 – 1998*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov SAV, 1998.
6. Dudášová-Kriššáková J. *Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska*. Prešov, 2014.
7. Habovštiak A. *Názvy niektorých pokrmov v slovenčine a slovanských jazykoch*. In: Žeňuch P. (ed.): *Život slova v dejinách a jazykových vzťahoch*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2003, s. 98 – 103).
8. Ганудель, З. *Народні страви і напої*. Братислава: СПВ, 1987.
9. Magocsi P. R. (ed.): *Русинський язык. Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Opole : Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004.
10. Magocsi P. R. *Rusíni na Slovensku*. Prešov : Rusínska obroda, 1994.

11. Magocsi P. R. Zrodil sa nový slovanský jazyk. Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku. New York, 1996.
12. Plishkova A. Language and national identity: Rusyns South of Carpathians Boulder, CO : East European monographs, 2009.
13. Сополіга М. та колектив. Науковий збірник Державного музею українсько-руської культури у Свиднику. Пряшів, 1995.
14. Сополіга М. та колектив. Науковий збірник українсько-руської культури у Свиднику. МУК у Свиднику, Пряшів, 2001.
15. Сополіга М. та колектив: Науковий збірник МУК у Свиднику (24), Свидник, 2007.
16. Štec M. Cirkevná slovančina. Prešovská univerzita, Prešov, 2005.
17. Štec M. Cirkevná slovančina v 21. storočí. Prešovská univerzita, Prešov, 2006.
18. Vaňko J. Jazyk slovenských Rusínov. New York, 2000.
19. Žeňuch, P. (ed.): Život slova v dejinách a jazykových vzťahoch. Slavistický kabinet SAV, Bratislava, 2003.

Копорова Кветослава. Русинский язык на основе словацко-украинских языковых связей. В статье акцентировано внимание на трудах лингвистов, которые на протяжении последних десятилетий исследовали словацко-украинскую языковую интерференцию на пересечении двух языковых территорий – восточнославянской (соседний язык – украинский) и западнославянской (соседние языки – словацкий и польский). Речь идет о работах диалектологов из Словакии, прежде всего трудах, которые выходили в течение 80–90 гг. прошлого века – в то время, когда на исторических территориях расселения карпатских русинов (в частности в регионе северо-восточной Словакии) в новых политических условиях демократизации происходило возрождение русинского языка. Кодификация литературно-письменного стандарта их языка состоялась в 1995 году. Этот акт стал доказательством того, что в современном мире есть возможности для развития численно малых славянских народов, не имевших в прошлом и, вероятно, не имеющих в будущем своего государства, но несмотря на это они имеют право на развитие своего языка, культуры, литературы и изучение истории.

Ключевые слова: диалектный ареал, лингвистическая интерференция, словацкий язык, украинский язык, русинский язык.

Koporova Kvetoslava. Rusyn Language on the Border of Slovak-Ukrainian Linguistic Contacts. In this overview, we present Slavic linguists who in recent decades have devoted themselves to the study of Slovak-Ukrainian linguistic interference on the border of two linguistic regions – East Slavic (neighboring on the Ukrainian language) and West Slavic (with neighboring languages Slovak and Polish). We introduce the studies of leading dialectologists in Slovakia who published in the 1980s and 1990s at the time when a new language was beginning to emerge, specifically in the 1990s – the language of Carpatho-Rusyns – which was codified in 1995. Carpatho-Rusyns and the Rusyn language are proof that in the new socio-political situation a small Slavic nation, which never had its own state and most

likely never will, nevertheless felt the need to develop its own cultural heritage (preserving its history and traditions and nurturing its own mother tongue).

Key words: Dialectal region, linguistic interference, Slovak language, Ukrainian language, Rusyn language.

УДК 811.161.2'373.45'373.7

Олена Кузьмич

ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА ЯК ЗАСІБ КОМІЧНОГО

У статті йдеться про іншомовну лексику як засіб комічного. Показано, що лексичний та фразеологічний рівні мови найцікавіші та найпродуктивніші з погляду лінгвостилістичного аналізу комічного. Це пояснюється тим, що лексика здатна найвиразніше передати зміст твору. Вона має значні потенції для добору письменником комічних засобів. До найвиразніших груп лексичних явищ, пов'язаних із створенням комічних ефектів зараховуємо насамперед три: 1) стилістично забарвлена, обмежена сферою вживання, яскраво виражена лексика; 2) системно-організована лексика (синоніми, антоніми, омоніми, авторські неологізми, іншомовні слова, терміни тощо); 3) слова своєрідної семантики в контекстуальному значенні та тропи (метафори, порівняння, перифрази, оксиморони та ін.). Доводимо, що в сучасній українській мові значним стилістичним потенціалом наділені іншомовні слова, тобто слова, запозичені з інших мов. Підкреслюємо, що іншомовна лексика української мови має багато слів, які поповнили її склад під дією зовнішніх і внутрішніх причин.

Ключові слова: лексика, комічне, засіб комічного, іншомовні слова, іншомовні слова як засіб комічного.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Лексичний та фразеологічний рівні мови, безумовно, найцікавіші та найпродуктивніші з погляду лінгвостилістичного аналізу комічного. Саме лексика найкраще передає зміст твору, надає авторові найбільші можливості для добору комічних засобів, найповніше виражає його думки та почуття. Цей рівень відтворює особливості ідіостилю, своєрідність художнього методу, філософські та естетичні погляди митця. Важко відобразити в мовностилістичному аналізі абсолютно всі семантичні та експресивні ресурси лексики як основного засобу комічного, тому зупинимось лише на найвиразніших і тих, що легко піддаються опису. Варто виділити три групи лексичних явищ, пов'язаних із створенням